

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਯਾਨ ਸ਼ਾਸਤਰ

ਡਾ॰ ਨਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਪਰਵਾਸੀਕਰਨ ਇਕ ਜਟਿਲ, ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਮਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰਵਾਸ, ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ-ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਬੋਧਿਕ ਉਸਾਰ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਰੂਪਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਢਲ ਕੇ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਿਰਜਣ, ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੇ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਤਿੱਖੀ ਪਰਵਾਸ ਚੇਤਨਾ, ਪਾਰ-ਅੰਤਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰੋਕਾਰ, ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਇਕਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਨਤਮ ਸੋਚ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅੱਜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਸਲਤਾਂ ਕਾਰਣ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਨਵੀਨ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪੁਲ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪੁਲ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਵਸੀ ਨਵੀਂ ਦੁਨਿਆ ਉਪਰ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਹਾਵੇ ਹਉਕੇ, ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਅਤੀਤ ਦੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਮਿੱਥ ਵੀ ਤੋੜੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਵਸਦੇ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿੱਥ ਬਚਮਨ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਗਸਨ ਲੱਗ ਪੈਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਉਤਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਅੱਜ ਉਤਰ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਤਰ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਯੁਗ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸਥਾਪਤੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵੱਧ ਤੇ ਵੱਧ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤਾਂ, ਸੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਕੌਰ-ਵਿਊ ਵਿਚ ਫੱਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁੱਖ ਚੈਨ, ਪਰਿਵਾਰ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਖਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਰਤਾਰਾ ਵੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਬੜੇ ਸੁਬਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਸੁਖਮ ਤੋਂ ਸਥੂਲ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ, ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਆਰਥਿਕਤਾ, ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਸਦਾਚਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਣਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿੱਥਾ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਧਿਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਗੁੱਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣਾ ਕੋਈ ਅਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ।

ਮਿੱਥਾਂ ਸਿਰਫ ਧਾਰਮਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਿੱਥਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਜਾਂ ਵਤਨਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਿੱਥ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੋਰਵ ਉਪਰ ਮਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਦੌਰ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਬਹੁ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚਰਿਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਤਿ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੁਲਕ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੀਕ ਬਹੁ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਯਾਨ ਮਿੱਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮਿੱਥਾਂ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਹਨ। ਦੁਨਿਆ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਰਾਹ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਇਕ ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇਸ ਮਿੱਥ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਉਤਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ

ਪਹਿਨਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੀ ਘਾੜਨਾ ਘੜੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਧੁਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਸਦਕਾ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਜਦਕਿ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਸਦਕਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਵਧੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਅੱਜ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ।²

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਫੈਲੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਮਿੱਥ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਜ਼ੋਰਾਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਅਤਿਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਉਤਰ ਪੂਜੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਮਿੱਥ ਨੇ ਅੱਜ ਸੱਮੁਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਲਏ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਕਾਂਊਟਰ ਅਤਿਵਾਦ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਕਿੰਨਾ ਘਿਨਾਉਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਤਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਸ ਦੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਕ ਧਰੁਵੀ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਤ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਭਰ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਮਿੱਥ ਵਿਚ ਚੀਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕਰਮ ਸਥਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਏਸ਼ੀਆ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਉਭਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਮਿੱਥ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਚੀਨ ਦੀ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨਿਗੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੁਨਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਜਾਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਸੇ ਰਾਹ ਉਪਰ ਮੱਠੀ ਚਾਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸੰਕਲਪ ਕੇਵਲ ਮਿੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੂਸਰੀ ਲੋਕ-ਸੱਮਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਘੜਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਆਂਤਰਿਕ ਮਾਹੌਲ ਦਾਇਰਾਗਤ, ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੁਦ-ਰੌਂ ਸਫੁੱਟਿਤ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕ ਧਾਰਾਈ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਅਮਲ ਇਸਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਤਿਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੂਸਰੇ ਬਾਹਰਲੇ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਆਰਥਿਕ ਰਾਜਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਬਾਵਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਦਿਸਦੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅਣਦਿਸਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦਬਾਅ ਸਿਰਜੇ ਹਨ ਜੋ ਸਿਰਫ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫੈਸਲਾਕੁਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਖੇਤਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡੂੰਘੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।³

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲੋਕਯਾਨ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਖਾਸਾ ਇਸ ਦੇ ਤਰਲੀਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਤਰ ਪੂਜੀਵਾਦੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਡੀ ਕਲਚਰ ਨੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੁਭਾਵਨੇ ਵਿਗਿਆਪਨ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਤਰਲੀਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਕੇ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਸਤ/ਬਰਾਂਡ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਾ ਲੋਕਯਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ ਪਾਸਾਰ ਸਨਮੁਖ ਲਿਆਵੇਗਾ। ਲੋਕਯਾਨ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਮੰਡੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਜੁਗਤ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਨੇ ਪਰਾਚੀਨ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ, ਜਾਦੂ ਟੂਣਿਆਂ ਉਪਰ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਆ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਜਨਮ ਪੱਤਰੀ, ਆਨਲਾਈਨ ਰਾਸ਼ੀਫਲ, (ਦਿਨ,ਹਫ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਮਹੀਨਾਵਾਰ) ਅੰਕ ਅਧਾਰਿਤ ਰਾਸ਼ੀਫਲ, ਟੇਵੇ, ਸ਼ੁਭ, ਅਸ਼ੁਭ ਲਗਨ ਮਹੂਰਤ, ਸਾਹੇ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਧਨ, ਵਿਆਹ, ਮੁਕਦੱਮਾ, ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ, ਵਸ਼ੀਕਰਨ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਯੰਤਰ ਅੱਜ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇੰਟਰਨੈਟ ਉਪਰ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਨਅੱਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਨਅੱਤ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਤਰ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਵੰਤ ਅਤੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਅੰਤਰ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ

ਮੂਲ ਤਾਸੀਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਯਾਨ ਦਾ ਸਹਿਜ ਸੰਚਾਰ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਸਧੀਵੀ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਮੱਠੁਖੀ ਕਦਮ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੁੱਝ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਾਮਗੱਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਚੰਨ ਉਪਰ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀ ਔਰਤ ਦਾ ਲੋਕਯਾਨਕ ਚਿਹਨ, ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੀ ਰਸਮ, ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਿੱਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਜਨਮ, ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਗੈਰ-ਸਾਰਥਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਦੇ ਲਈ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਰਵਾਸ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਕਾਰਣ ਮਾਤਭੂਮੀ ਉਪਰ ਜੋ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸੰਕਟ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੰਤੁਲਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਵੇਕਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉਭਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਦਲਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੇਂ ਲੋਕਯਾਨ ਦਾ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-

ਪਿਤੱਲ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੁੰਡੇ

ਨੀ ਕਨੇਡਾ ਚੰਦਰੀ ਲੈ ਗਈ ਛਾਂਟ ਕੇ ਮੁੰਡੇ

ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਣਗੇ ਬੀਬਾ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦੇ ਮੁੰਡੇ

ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧੀ ਬਾਬਲਾ

ਨਾ ਧੁੱਪਾਂ ਨਾ ਛਾਵਾਂ

ਇਕ ਰੁੱਤ ਸਾਡੀ ਨੀਦਰ ਖਾਂਦੀ

ਦੂਜੀ ਕਿਰਤ ਸਜਾਵਾਂ

ਛਾਲਿਆਂ ਵਰਗੇ ਬੋਲ ਬਾਸ ਦੇ,

ਗਮ ਵਿਚ ਮਰਦੀ ਜਾਵਾਂ

ਮਾਰੀ ਗਰਜਾਂ ਦੀ

ਐਤਵਾਰ ਵੀ ਲਾਵਾਂ

ਪਾਵੈ ਪਾਵੈ ਪਾਵੈ

ਸੱਸ ਮੇਰੀ ਰੋਜ ਲੜਦੀ

ਤੈਨੂੰ ਗਲ ਕਰਨੀ ਨਾ ਆਵੇ

ਪੜ੍ਹਿਆ ਕੀ ਕਰਨਾ

ਤੈਨੂੰ ਕੰਮ ਨਾ ਕਿਤੇ ਥਿਆਵੇ

ਨੂੰਹ ਕਰਤਾਰੀ ਦੀ

ਦੇ ਦੋ ਸਿਫਟਾਂ ਲਾਵੇ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਭਰੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੇ ਲਘੂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਲੋਕਯਾਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ ਖੋਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਲਪ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉੱਤਮ, ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਅਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਅਮਲ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਸਾਰ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਆਰੋਤਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੱਛਮਵਾਦ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਸਰਵ ਉਤਮਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋਕਧਾਰਾਵਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਭਾਰੂ ਰੂਚੀ ਸਿਰਫ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੀਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਲੋਕਯਾਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਖਾਸਾ, ਅਸਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਰੂਪ, ਆਪਣੀ ਨਿਆਰੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਪੱਛਮੀ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਿਤ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗੈਰ ਵਾਜਿਬ ਵੀ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਪੁਨਰ ਮੁਲਾਂਕਨ ਇਸ ਨਵੀਨ ਸਿਧਾਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਰੀਏ।⁴ ਲੋਕਯਾਨ ਮੱਨੁਖੀ ਹੋਂਦ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਖੂਬੀਆਂ, ਅਲਾਮਤਾਂ, ਸੰਕਟਾਂ, ਝੰਜਟਾਂ, ਨਿਘਾਰਾ ਦੀ ਸਨਾਖਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਝਰੋਖੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੁਜ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੜੀ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਾਮਗਰੀ ਜਿਵੇਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਜੋਕ, ਫੱਨੀ ਵੀਡੀਓ, ਅਤੇ ਬਲੋਗ ਆਦਿ ਦਾ ਖਾਸਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵੀ ਇਹ ਸਾਮਗਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਾਮਗਰੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਉਪਰ ਹੋਦਾਂ-ਸਰਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਮਾਧਿਅਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਇਕ ਵਿਲਖਣ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈ ਚਾਰਾ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਲੋਕਯਾਨ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਈਟਾਂ ਉਪਰ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਾਮਗਰੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਟ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਹੈ? ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੰਟਰਨੈਟ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਬਣਦਾ ਹੈ?⁵ ਇਹ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਯਾਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਸਾਮੂਹਕ ਜ਼ਬਰੀ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਵੱਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੇਗਾਨੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਮਾਤਭੂਮੀ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਠਿਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਉਣਾ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੜ੍ਹੋਂ ਉਖੜੇ ਕਿਸਾਨੀ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਆਪਣੀ ਭੋਇੰ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੋਇੰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਯਾਨੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਕਿਰਸਾਨੀ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਿਰਸੇ ਵੱਲ ਨਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਪਰਤਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਇਕ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ 'ਸੁਖਦ ਅੰਤ' ਵਿਚ ਵਾਪਰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕਈ ਪਰਵਾਸਿਤ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੀ ਮਾਤਭੂਮੀ ਮੁੜ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਚਲ ਪਏ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦਾ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਅਲਗ-ਥਲਗ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸਿਤ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਗ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਸਲੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਨੇ ਲੋਕਯਾਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸੀ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਲੋਕ-ਤੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ, ਲੋਕ ਗਾਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰੀ ਰਸਤਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਯਾਨ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਆਮਦ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਸਮੂਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਰਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੰਤਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਥੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੈਂਤ ਆਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਮਾਨਵ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰੀ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵੰਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਕੇਚਾਰੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਫੈਲਣ ਲੱਗਾ। ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਬੁਣੇ ਕਿਰਸਾਨੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸੌਗਾਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਹਜ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਯਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ-ਕਿਸਾਨੀ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜਨਾ ਪਿਆ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਅਚਾਨਕ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਅਤੇ ਮੂਲ ਵੱਖਰੇ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਅਚਾਨਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰ ਰਹੇ ਲੋਕਯਾਨ ਲਈ ਲੋਕਯਾਨੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਆਮ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਲਕੀਰੀ ਪਾਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੀਂ ਲੋਕਯਾਨਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਰਥਕ ਪੱਖ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੋਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ।

ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਯਾਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- 1 ਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਪਿੰਡ, ਛੋਟੇ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- 2 ਪਰਵਾਸੀ ਨੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਸੇਬਾ ਖੁਦ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਿਆ ਹੈ।
- 3 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ/ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਚਰਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

- 4 ਕੀ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?
- 5 ਕੀ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਸਲੀ ਚਰਿੱਤਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?
- 6 ਕੀ ਪਰਵਾਸਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

- 1 ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ॰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਜੂਨ, 2010 ਸੰਪਾ॰ ਡਾ॰ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ 25
- 2 ————— ਉਹੀ ————— ਪੰਨਾ 28
- 3 ਡਾ॰ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ॰) ਲੋਕਯਾਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ, ਪੰਨਾ 4, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਉਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ॰ ਪਾਟਿਆਲਾ 2011
- 4 ————— ਉਹੀ ————— ਪੰਨਾ 11
- 5 ਡਾ॰ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ॰) ਲੋਕਯਾਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ, ਪੰਨਾ 46, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਉਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ॰ ਪਾਟਿਆਲਾ 2011

ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਯਮੁਨਾ ਨਗਰ

